

The article proves the compelling necessity of the creation of the innovative organizational structure. The author carried out the comparative characteristics between traditional and innovative organizational structures of HR management. Main features of innovative HR Department and the professional qualities for the employees have been determined. Along with this the author analyzes the whole process of creating of the innovative HR Department.

New economic conditions require adaptability, rapid response to changes in the environment, and therefore - highly qualified personnel. The innovative HR organizational structure of the enterprise meets the mentioned requirements, which will enable domestic enterprises to operate effectively in the "new" knowledge based economy.

organizational structure of an enterprise, innovative HR Department, professional qualities of employees, the principles of innovative organizational structure, innovation management, innovation

Одержано 21.10.13

УДК 331.572.4

Т.В. Решитько, канд. екон. наук

НДІ праці і зайнятості населення Міністерства соціальної політики України та НАН України

А.В. Шинкаренко, канд. екон. наук

ВП „Кіровоградський факультет КНУКіМ”

Проблема зайнятості сільського населення у неформальному секторі економіки

Стаття присвячена розгляду питань зайнятості сільського населення у неформальному секторі економіки.

неформальний сектор економіки, нерегламентована, „тіньова” зайнятість сільського населення

Т.В. Решитько

НИИ труда и занятости населения Министерства социальной политики и НАН Украины

А.В. Шинкаренко

ВП Кировоградский факультет КНУКиМ”

Проблема занятости сельского населения в неформальном секторе экономики

Статья посвящена рассмотрению вопросов занятости сельского населения в неформальном секторе экономики.

неформальный сектор экономики, нерегламентированная, „теневая” занятость сельского населения

Реформування аграрного сектора економіки та соціально-трудових відносин призвело до значних змін у структурі зайнятості сільського населення. Створені внаслідок аграрної реформи приватні сільськогосподарські підприємства стрімко зменшують кількість найманих працівників. Якщо у 1999 році (до проведення реформи) тут було зайнято 2,7 млн. осіб, то у 2012 році – лише 700,9 тис. осіб [1]. Не маючи змоги працевлаштуватися у новостворених сільськогосподарських агроформуваннях, переважна частина мешканців села все більше вдається до різних нетрадиційних форм самостійної зайнятості без їх офіційної реєстрації. Це призвело до виникнення на селі нового, невідомого раніше, неформального сектора економіки. За статистичними даними у 2012 році тут було зайнято більше 3 млн. осіб, тобто у 4.4 разу

перевищувало чисельність офіційно працюючих у сільськогосподарських підприємствах [2]. Та не зважаючи на значне розширення неформального сектору, працюючі в ньому особи, зазнають значних труднощів.

Вагомий внесок у вивчення теоретичних проблем неформальної зайнятості та тіньової економічної діяльності зробили українські вчені А.Базилюк, А.Баланда, С.Бандур, Д.Богиня, Е.Лібанова, В.Мандибура, В.Онікієнко та інші автори. Проте, проблема нерегламентованої зайнятості, зокрема, в сільській місцевості, малодосліджена порівняно з її масштабністю, тому потребує подальшого аналізу та вивчення.

Метою статті є дослідження проблем зайнятості населення у неформальному секторі сільської економіки та пошук шляхів її легалізації.

Вчені-економісти досліджують неформальну економіку вже півстоліття, але не можна стверджувати, що вже повністю вивчено сутність цього феномена. Нині поки що немає єдності думок щодо тлумачення самого поняття „неформальний сектор економіки”. Для його виявлення застосовуються різні критерії та методи дослідження, а отже, і підходи щодо оцінки масштабів його поширення та прогнозів подальшого розвитку. При визначенні ознак „неформального сектора економіки” більшість науковців та експертів, зазвичай, застосовують принаймні три взаємопов’язаних критерії: законність підприємницької діяльності (реєстрація, сплата податків, виконання вимог трудового законодавства тощо), розміри та масштаби діяльності суб’єкта господарювання (як правило, сюди відносять невеликі підприємницькі формування з чисельністю не більше 10 осіб), а також рівень капіталомісткості виробництва.

В силу низької мобільності працівників та обмеженості робочих місць, селянам важче, на відміну від городян, підшукати роботу, яка їх влаштує. Поряд із офіційним існує нерегламентований ринок робочої сили, який не фіксується статистичними органами та не регулюється державою.

Саме сільська економіка є основним середовищем, де набули широкого розповсюдження неформальні види діяльності. Головними сферами застосування праці в неформальному секторі сільської економіки є:

- вирощування і реалізація сільськогосподарської продукції;
- надання ремонтних, транспортних, туристичних послуг;
- дрібна торгівля;
- надання фінансово-кредитних послуг;
- надання побутових послуг (у т. ч. праця покоївок, нянь, гувернанток, сторожів і домашніх кухарів);
- дрібне виробництво (виготовлення предметів народного промислу, сувенірів, деяких видів харчування та ін.);
- будівництво;
- транспортні перевезення;
- обробна промисловість (шкіряна, деревообробна, швейна та ін.) тощо.

Неформальний сектор сільської економіки розширює можливості для нових видів економічної діяльності, які раніше або взагалі не існували, або були монополізовані державою. Він переважно обслуговує ті економічні сегменти, яких уникає зареєстрований сектор через свою меншу гнучкість й високу вартість робочої сили. Тут зосереджено 64,8 % населення України, зайнятого у неформальному секторі економіки, з них у 2012 р. 96,2% працювало не за наймом [2].

На думку експертів, основними причинами неформальної зайнятості є:

- а) загострення ситуації на ринку праці;
- б) низький рівень оплати праці та пенсій сільського населення;

в) незадовільні умови для повноцінного розвитку малого та середнього підприємництва;

г) низький рівень доходів населення тощо.

Неформальний сектор економіки в сільській місцевості представлений переважно особистими селянськими господарствами (ОСГ). У 2005-2012 рр. ОСГ були чи не єдиним місцем прикладання праці майже для кожної другої особи з числа зайнятих мешканців села. Причому у 2012 р. серед працюючих у неформальному секторі сільської економіки 78,5% були особами працездатного віку, майже 34 % складала сільська молодь у віці 15- 34 років (табл. 1).

Таблиця 1 - Сільське населення України, зайняте у неформальному секторі економіки за віковими групами у 2005 – 2012 рр.

Показник	Рік	Всього , тис. осіб	У тому числі за віковими групами (років), %							Працездатного віку, %	Старше працездатного віку, %
			15-24	25-29	30-34	35-39	40-49	50-59	60-70		
Чисельність сільсько-го населення зайнятого у неформальному секторі економіки	2005	3125,4	16,5	8,9	8,7	8,4	18,6	16,5	22,4	72,9	27,1
	2008	3140,5	17,0	8,7	9,1	8,4	18,1	19,3	19,4	75,1	24,9
	2010	3085,2	16,4	8,9	8,8	8,9	18,7	19,2	19,1	75,4	24,6
	2011	3115,3	15,3	9,2	9,0	9,0	19,0	19,9	18,6	75,8	24,2
	2012	3028,7	14,3	10,1	9,4	9,7	19,0	20,4	17,1	78,5	21,5
Рівень участі сільського населення у неформальному секторі економіки	2005	47,5	60,1	39,0	35,7	34,3	34,7	47,8	95,8	40,2	92,7
	2008	47,9	56,4	40,1	37,9	34,5	35,7	51,7	94,3	41,4	90,7
	2010	47,7	58,3	40,4	38,4	36,43	36,5	47,7	91,7	41,5	86,8
	2011	48,3	57,7	41,2	40,1	7,1	37,8	48,7	91,8	42,3	87,3
	2012	47,5	55,4	41,3	40,7	39,1	37,2	48,6	89,1	42,3	86,3

Джерело: дані статистичних збірників Економічна активність населення України за 2000-2012 рр.

У особистих селянських господарствах було зайнято 21,5 % осіб старше працездатного віку. Найвищим був рівень участі сільського населення у неформальному секторі економіки серед осіб віком 15-24 роки – 55,4 % (через неможливість влаштуватися на роботу після закінчення навчальних закладів) та осіб старше працездатного віку – 86,3 % (низький рівень пенсійного забезпечення спонукає їх працювати в ОСГ для отримання додаткових засобів до існування).

Про потенційні можливості селян, зайнятих у неформальному секторі економіки стосовно їх кваліфікації свідчать статистичні дані щодо освітнього рівня. Вони показують, що у структурі чисельності сільського населення частка осіб з повною вищою, базовою вищою та неповною вищою освітою у 2012 р. складала 15,4 %. Особи з повною загальною освітою становили 66,4% всіх працюючих у неформальному секторі сільської економіки, а з базовою загальною – 17,2 %. Проте, вказані показники

рівня освіти, ще не дають достатнього уявлення про справжні здібності селян стосовно ведення підприємницької діяльності на селі.

Рівень участі сільського населення, зайнятого у неформальному секторі економіки складав: з повною вищою освітою - 18 %, з базовою вищою – 29,9%, з неповною вищою – 31,1 %. Високим був рівень участі осіб з повною загальною середньою освітою - 52,8 % та базовою загальною середньою освітою - 73,7 %.

ОСГ є формою ведення сільськогосподарського виробництва, яка базується на використанні особистої праці власника та членів його сім'ї, разом з тим, це складова частина всього сільськогосподарського виробництва. Вони займають належне місце в системі аграрної економіки України. Сьогодні, працюючи фактично без будь-якої державної підтримки, особисті селянські господарства збільшують частку у структурі сільськогосподарського виробництва (табл. 2). Внаслідок поширення зайнятості в ОСГ, сільськогосподарське виробництво залишається переважаючим видом діяльності неформального сектору економіки (у 2005р. – 82 % зайнятих у цьому секторі, у 2012 р. – 74,9 %) [2].

Таблиця 2 - Структура виробництва у сільськогосподарських підприємствах та особистих селянських господарствах України

(у % до обсягу виробництва в Україні)

№ з/п	Показник	2000 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012р.
Сільськогосподарські підприємства							
1.	Валова продукція – всього	38,4	50,3	48,6	48,3	51,8	50,7
2.	Питома вага продукції рослинництва	49,3	58,0	54,9	53,6	56,7	55,0
3.	Питома вага продукції тваринництва	21,0	34,4	36,7	38,8	40,6	41,8
Господарства населення							
4.	Валова продукція – всього	61,6	49,7	51,4	51,7	48,2	49,3
5.	Питома вага продукції рослинництва	50,7	42,0	45,1	46,4	43,3	45,0
6.	Питома вага продукції тваринництва	79,0	65,6	63,3	61,2	59,4	58,2

Джерело: дані статистичних збірників Сільське господарство України за 2000-2012 рр.

Істотно підвищилась роль ОСГ розв'язанні продовольчої проблеми країни та соціальних питань на селі. Збільшення розмірів площ земельних ділянок населення дає позитивні результати. У 2012 р. питома вага виробництва сільськогосподарської продукції цих господарств у загальному обсязі дорівнювала 49,3 %, у тому числі 45 % - продукція рослинництва та 58,2 % - тваринництва [1, С. 45].

Особисті селянські господарства є важливою формою господарювання, найбільш пристосованою до умов ринку і стійкою проти загальної кризи. Займаючи свою „нішу” в суспільному поділі праці, особисті селянські господарства виконують властиву для них функцію самозабезпечення і самозбереження селянських сімей. Та найголовнішим є те, що у період становлення ринкових відносин в Україні ОСГ дозволяють пом'якшити проблему зайнятості сільського населення та значно стабілізувати соціальну ситуацію в сільській місцевості. Сьогодні багато сільських сімей отримують доходи від особистого господарства значно вищі ніж річний рівень оплати праці у сільськогосподарському підприємстві (в 2012 р. вона складала 2077 грн. на місяць) та доходів від інших джерел. Для деяких соціальних груп – пенсіонерів, молодих матерів з

дітьми, безробітних – ведення особистого господарства стало основним видом діяльності.

Проте, недостатня юридична урегульованість діяльності таких господарств, статусу зайнятих в них осіб, відсутність належної державної підтримки, спричиняє значні труднощі для працюючих в них селян, призводить до існування „тіньового” ринку праці. Проблемними для членів ОСГ залишаються питання обліку, зарахування стажу роботи, належного пенсійного забезпечення, страхування від нещасних випадків та інших видів соціального захисту. В них переважає тяжка ручна праця, не вирішеними залишаються питання збуту виробленої сільськогосподарської продукції тощо. Працюючі в таких господарствах особи фактично „випадають” із сфери цивілізованих соціально-трудова відносин і норм. Прийнятий Верховною Радою Закон України „Про особисте селянське господарство” [3] та зміни до нього, Закон України «Про зайнятість населення» [4] не вирішили питання щодо визначення статусу зайнятості, обліку стажу роботи, пенсійного та інших видів страхування членів цих господарств. На жаль, не розроблено механізмів, які б реально діяли і забезпечували безпосередній доступ дрібних селянських господарств до внутрішнього і європейського агропродовольчих ринків, що особливо актуально в умовах, коли Україна прагне стати членом Європейського Союзу.

Проте, незважаючи на існуючі проблеми, в сучасних умовах неформальний сектор економіки відіграє значну позитивну роль, а саме:

а) поглинає ту частину робочої сили, яка не знаходить попиту в інших сферах економіки;

б) забезпечує доходи зайнятим у ньому особам та їх родинам, протидіє зuboжінню, тобто виконує роль певного соціального амортизатора;

в) заповнює ніші на ринку споживчих товарів та послуг, задовольняє населення з низькою платоспроможністю тощо [5].

З позиції правового аспекту неформальна зайнятість за своєю природою не є суспільно небезпечним явищем. Доходи від неформальної діяльності не виконують функції криміногенного характеру. Натомість дозволяють компенсувати негативні наслідки спаду виробництва та виступають важливим чинником зняття соціальної напруги у суспільстві. Забезпечуючи зайнятість та доходи громадян, неформальний сектор здійснює функції, які нині поки що не здатні в повному обсязі виконувати ні офіційна економіка шляхом надання підходящої роботи та гідної зарплати, ні державна система соціального захисту громадян.

Соціальна якість зайнятості у неформальному секторі сільської економіки надзвичайно низька, оскільки не відповідає нормам трудового законодавства. Неформальна економіка неспроможна забезпечити повноцінну реалізацію права людини на працю та не надає жодних соціальних гарантій.

Нерегламентована зайнятість негативно впливає на економічний розвиток суспільства, деформує показники ринку праці, оскільки призводить до збереження безробіття у прихованому вигляді, а головне – уповільнює вирішення питання щодо формування державної політики заробітної плати, переводячи її у тіньову сферу. Крім того, вона гальмує реформування економіки у напрямі легалізації підприємництва [6].

На наш погляд, регулювання неформальної зайнятості у сільській місцевості потребує неординарних та нетрадиційних підходів, спрямованих на легалізацію тих видів діяльності, які не суперечать чинному законодавству України та розробки заходів щодо запобігання руху робочої сили до неформального сектора економіки. Головною метою державної політики щодо неформального сектора сільської економіки повинно стати поступове переведення його виробничих одиниць і працівників до структур більш високого рівня організації. Регламентация зайнятості у вказаному секторі має

забезпечувати реалізацію прав людини в сфері праці, сприяти повній ефективній та вільно обраній зайнятості. Цей процес має проходити виважено та обережно. Застосування лише репресивних методів для легалізації тіньової економіки є ризикованим, адже в ній перебуває більше 50% усієї економіки країни.

Підсумовуючи вище викладене, можна зробити такі висновки.

1. Зважаючи на те, що неформальний сектор, базується на власних ресурсах громадян, активно розвивається і, при цьому, не отримує від держави жодної допомоги, розробка програм легалізації зайнятості повинна мати мотивуючу спрямованість. За допомогою стимулів та преференцій необхідно зацікавити самого роботодавця вийти з „тіні”. Вирішення ж цієї проблеми силовими методами за допомогою штрафних санкцій, призупинення діяльності суб'єктів господарювання, кримінальної відповідальності тощо, не дасть бажаних результатів.

2. Розвиток неформального сектору сільської економіки потрібно спрямувати в цивілізоване русло, законодавчо врегулювавши питання зайнятості та доходів працюючих в ньому осіб. Необхідно переглянути принципи державної підтримки малого підприємництва, оскільки воно напряму пов'язане з проблемою розширення зайнятості в приватному секторі і переходом неформально зайнятих до легальної діяльності.

3. Розв'язання питання легалізації зайнятості та доходів сільського населення, зайнятого у неформальному секторі сільської економіки, дозволить вирішити проблему їх соціального захисту, збільшити надходження до бюджету країни та зняти соціальну напругу на селі.

Гострота та багатоаспектність цієї проблеми зумовлюють складність її розв'язання. Адже більшість питань, які при цьому потрібно вирішувати, є настільки новими та незвичайними на сучасному етапі розвитку суспільства, що в багатьох випадках підходи до їх розв'язання ще тільки окреслюються. Тому питання пошуку шляхів легалізації зайнятості в неформальному секторі сільської економіки потребуватиме подальшого вивчення і дослідження.

Список літератури

1. Сільське господарство України 2012. Статистичний збірник – К.: Державна служба статистики України, 2013. - 402 с.
2. Економічна активність населення України 2012. - Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2013. – 208 с.
3. Закон України "Про особисте селянське господарство" Урядовий кур'єр. № 106. - від 11.06.2003.
4. Закон України "Про зайнятість населення" № 5067-17 від 05.07.2012.
5. Руснак А., Решитько Т. Шляхи та методи врегулювання проблеми зайнятості членів особистих селянських господарств // Праця і зарплата. – 2009. - № 11 (639). 18 березня). С. 4-5.
6. Звіт про НДР „Регламентация зайнятості та доходів сільського населення, зайнятого в неформальному секторі сільської економіки” (заключний) – К.: НДІ праці і зайнятості населення, 2013. – 160 с.

Tatiyna Reshitko

Research institute of labour and employment of population of Ministry of Social Politics of Ukraine and National Academy of Sciences of Ukraine

A.Shinkarenko

The subdivision "Kirovohrad faculty of Kyiv National University of Culture and Arts"

Problems of employment of rural population in the informal sector of economy

Reformation of agrarian sector of economy, social and labour relations resulted in considerable changes in the structure of employment of rural population. The newly created private agricultural enterprises considerably decrease the number of the hired workers.

Significant part rural population tends to act in different non-traditional forms of independent self-employment without official registration. It resulted in appearance of new, unknown before, informal sector of economy in villages. Nearly every second village habitant is occupied in that sector.

The informal sector of rural economy extends possibilities for the new types of economic activity, which did not exist before or were monopolized by the state. This sector provides services to economic segments that are avoided by the registered sector because of lower level flexibility and high cost of labour.

The article discloses the issues of employment of rural population in the informal sector of economy and the ways of its legalization.

informal sector of economy, "shadow" employment of rural population unregulated

Одержано 30.10.13

УДК 338

В.В.Співак, асп.

Хмельницький національний університет, м. Хмельницький

Моніторинг кадрового менеджменту: поняття, моделі, критерії оцінки та основні етапи проведення

Розглянуто поняття моніторингу кадрового менеджменту та основні етапи проведення, визначено основні моделі та критерії оцінки.

моніторинг, моделі, критерії, оцінка

В.В. Спивак

Хмельницький національний університет, г. Хмельницький

Мониторинг кадрового менеджмента: понятие, модели, критерии оценки и основные этапы проведения

Рассмотрено понятие мониторинга кадрового менеджмента и основные этапы проведения, определено основные модели и критерии оценки.

мониторинг, модели, критерии, оценка

Постановка проблеми. За сучасних високодинамічних, конкурентних та малопрогнозованих умов функціонування перед суб'єктами господарювання постає необхідність перманентного відстеження умов внутрішнього та зовнішнього середовища на засадах моніторингу з метою прийняття вчасних якісних та адекватних управлінських рішень спрямовального, регулювального та реактивного характеру.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Чимало науковців досліджують проблеми моніторингу діяльності підприємств у своїх працях, зокрема: А.А. Антонюк, Т.В.Богуславська, Т.А.Бурова, І.Є.Давидович, С.М.Петренко, М.С. Пушкар, В.В. Полякова, Н.А.Шедина, В.Г. Щербак, Ю.П. Яковлев. Хоча дослідники одностайні у розумінні сутності моніторингу як спостереження за станом та параметрами певного об'єкта, спостерігаються значні розбіжності стосовно розуміння місця моніторингу в системі управління підприємства. Зокрема, моніторинг розглядають як складову діагностики, економічного аналізу, системи інформаційного забезпечення, функції контролю, системи ухвалення управлінських рішень. Крім цього, існують суперечності